

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZS-DOBOKAMEGYEI NÉPTANÍTÓK EGYLETE.

FŐMUNKATÁRSÁK:

KOZMA JÓZSEF ÉS SZABÓ ENDRE.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

VÁRADI KÁROLY.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ívnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik a belső-középutczában 31. sz. a.); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Gázi József egyleti pénztárnok címén — a kiadó hivatalba (kurta szappanuteza 15. sz. a.) küldendők.

A közgyűlés előtt.

Fejlődött farsádalmi viszonyok között minden művelt ember örömmel szokta üdvözölni azokat, a kik valamely közérdekű törekvés létesítése végett gyűlnék egybe. Sőt nálunk — e haza népeinél — minden gyűlés, minden szertartás, mely a távol lakókat összehozza, nemzeti ünnep. Számbaveszszük ilyenkor magunkat, s a midőn látjuk, hogy elegenden vagyunk arra, hogy e nemzet szebb jövőjét előkészíthessük, megerősödünk a bizalomban egy jobb jövő iránt.

Szívünkől üdvözlünk ezért minden olyan özszejövetelt, a melynek az a föladata, hogy az erők egyesülésének nagy dolgokat eredményező elve közérdekű célok elérésére alkalmaztassék.

De sokszoros örömmel, a szív mélyéből fakadó szeretettel, s a legmelegebb pályatársi kézszorítással üdvözljük azokat, a kik velünk egy téren, egy célért munkálkodva, azért jönnek özsze koronként, hogy a népnevelés érdekében, a közművelődés előmozdítására, a népoktatással foglalkozók önképzésére s a pályatársi közérzet fejlesztésére szolgáló eszközök és módok érdekében tanácskozzanak.

Ily érzelmekkel keblünkben üdvözljük a „kolozs-dobokamegyei néptanítók egyletének“ munkás tagjait, szeretett pályatársainkat, a kik az egyletnek immár ötödik közgyűlésében való részvétel végett, e f. évi november hó 2-ik napján s az ezt követő napokon körünkben töltendik fáradalmas munkálkodásra szentelt idejükből fönnmaradt perceiket.

De a szívből jövő „isten hozott“ nem csak a viszontlátás örömét tolmácsolja, hanem kifejezi azon reményt is, hogy egyletünknek ötödik közgyűlése méltó leend a fölmutatható eredményben egyletünk szép múltjához; sőt, hogy a kissé megzsibbadt egyleti tevékenység újra fölpezsdül, egyletünk újjá szervezésével új tevékeny korszakot nyit meg, s hogy azok, a kik körünkbe érkeznek, teljes lelkesültséggel fogják fölkarolni mindazon indítványokat, melyek az egyleti munkásságnak sikeresebbé tétele érdekében a közgyűlés elejébe terjesztetnek.

E reményben — mondani merjük: ennek tudatában — fogadják üdvözlésünket szeretett pályatársaink, a kik azért gyűlnék egybe, hogy az ügybuzgalomban, a munkásságra való hajlamban egymást kölcsönösen megerősítsük. Legyen törekvéseinken a gondviselés áldása, legyen meg munkásságunknak az az eredménye, melyért majdan áldani fogja az utókor azokat, a kik ma, nemes kitartással, önzetlen készséggel, nem panaszkodva, hanem serényen dolgozva, nem várva egyéb jutalmat, mint azt, a melyet a kötelesség hű teljesítésének érzete nyújt, — szolgálják a népoktatás ügyét.

Isten hozott! Isten velünk!

Kolozsvárt, 1875. november 1-én.

A szerkesztőség.

Egy veszedelmes, társadalmi áramlat, mely kezdi magával ragadni a nép- tanítókat is.

II.

Cikkem I. részében*) úgy mutattam rá a magántanítóság terjedésére s arra, hogy az a német Stundengeberség kezd hova-tovább mind inkább lábra kapni közöttünk is, mint oktatásügyünk egyik nagy bajára.

Akkor, mert több más egyébről is szólottam, csak sebtében érinthettem e baj egy pár szomorú és káros következményét; most igyekszem kissé bővebben is kifejteni, hogy miért félek én anynyira e bajtól, s aztán — hogy a mennyire lehet szabadulhassunk is tőle — kutatom és felmutatom előidéző és terjesztő okait, s alkalmaslag szólok az ellene alkalmazandó mérséklő és gyógyító szerekről is.

Félek tehát ezekért:

a) Mert rég láttam s látom, s nagy ideje tapasztaltam és tapasztalom ma is, hogy a mely iskolában a magántanítóság nagyban divat, sőt rendszeres institúció: ott a köz-órak lefolyása s a köztanítás jóformán nem is áll egyébből, mint egy kis **lecke-kihagyásból** és **lecke-felkérdezésből**, — nő meg aztán az ezekkel járó — **zsémbelődésből**. — Kérdezzük meg csak sok pályatársunkat, akár a népesebb elemi iskolákból, akár a középtanodák alsóbb osztályaiból: nem így van-e; s ha őszintén akar felelni, bizonyosan azt fogja mondani a legtöbb: „hiszen nem is lehet másként! Mert hát ugyan ki bírná azt a sok gyermeket — hetenként egy vagy legfőlegb egy néhány órán — mind egy maga pré-párálni, mind egy maga tanítani?! . . . Na, ha nem bírja, hát ne nevezze magát köztanítóknak, s annál kevésbé tanárnak vagy néptanítóknak! A mit nem én tanítottam meg a tanítványaimnak, vagy is helyesebben, a mit nem velem s nem az én útmutatásomra tanultak meg — legalább felfogni, megérteni, átlátni, rendezni és kombinálni azok: az nem az én érdemem. S ha így nem téve, mégis tudnak a fiuk; áldhatom az istent vagy a természetet, hogy oly bőven osztogatja legdrágább adományait; magasztalhatom a felséges magántanítói systemát, a mely mellett mindig otthonra is

hagy és számít az ember valamit; sőt, ha egy kis szabad időm van, még futkoshatok magam is magánórák után, szóval tehetek sok mindent, s még játszhatom a nagy paedagógot is: csak azt nem mondhatom el magamról, hogy én, mint közintézet embere, megtettem a kötelességemet. S ha aztán e nélkül tudok mégis nyugodtan aludni, hát csak aludtam! Ugyan miért is rázna fel valaki? . . . Hiszen eltelik még 10, 20 sőt 50 esztendő is jó Magyarországon addig, a míg az ilyen nyugodt álmokért is elkergethetik az embert, — elkergethetik pedig a nélkül, hogy mint üldözött mártíri sirathatnák meg megszorodott pályatársai!

Bizony, bizony nehezen állom meg, hogy egy kis satyrát ne írjak, a mikor ez a magántanítóság, meg studengeberség van a fejemben! Nem csoda, mert hát benne vagyok egy kissé magam is a csá-vában. Őszintén megvallom, most is adok néhány magánórát magam is, mert hát — nem lehet máskép. De különösen nyakig voltam benne egy régebbi állomáson, a melyről épen ezért vágytam el, — hogy ne mondjam: szöktem meg — mert naponként nem kevesebbet, mint 8 órát kellett köz- és magántanítással eltöltenem, — kivéve az áldott vasárnapot, a melyre csak 1 köz- és 2 magán óra jutott. — Hej, még most is zúg a fejem bele, ha csak rá gondolok is e szép időkre!

De épen azért félek

b) attól is, hogy több más derék pályatársam sem bírja meg azt a sokféle és sokféle tanítást; vagy ha meg is bírja, de nem bírja meg úgy, a mint kell. Ehez a „kell“-hez pedig sok mindenféle kell. Kell például az okvetlenül megkívántató szak- és tárgyismereten kívül jó tudó, jó méj, patogó kedély, éber elevenség, mesterkéletlen nyájaság, épen nem erőltetett komolyság, önuralom, nyugodtság, stb. stb. De ki ne fogyna ki mindebből, ha anynyit használja mindeniket? . . . Kifogyunk bizony egyikből, másikkól sokszor épen akkor, a mikor a legtöbb szükségünk lenne rá. S fájdalom, e hiánynak vagy csak e fogyatéknak is a legtöbbszőr épen a közügy adja meg az árát! Igen, mert abban rendesen nagyon is óvatosak vagyunk, hogy különben is könnyen változó magán-óráinkat, a míg csak lehet, el ne veszítsük. Eldaraboljuk magunkat négyfelé, ötfelé, hogy jusson is, maradjon is, s mi természetesebb, mint az, hogy így a marad rende-

*) Megjelent e lap 15-ik számában

sen mindig a közügynek jút. Pedig e kereste, s e várta bennünk leginkább az egész embert, s ha nem kapja meg, e csalódik a legnagyobb mértékben. Milyen keserű csalódás részéről például csak az is, hogy városi nagyobb tanító-intézeteink tanító-testületei sokszor heteken hónapokon keresztül is alig tarthatnak egy kis értekezletet vagy gyűlést; mert most ennek, majd annak a tagnak van magán órája, vagy házi dolga, vagy épen valami más fontosabb (!) gyűlése. De minek illusztrálnám tovább?.. Egy újjmztatásra is érti és tudja ezt mindenki nálam nélkül is. Bárcsak tudnánk s akarnánk is rajta segíteni!

De félek

c) és végre attól is, a mit már annyian és annyiszor hangsúlyoztak, hogy e mellett a sok magántanítás és magán óra-adás mellett, nem szoktathatjuk tanítványainkat elég önállóságra s így nem nevelhetjük őket eléggé az életnek. Az a váltakozó köz- és magántanítás rendszeresen úgy egészíti ki egymást, hogy soha sem lesz belőle egy teljes és kerek egész. Itt is, ott is hall valamit a gyermek, de talán soha sem azt hallja, a mit keres, vagy nem akkor kapja, a mikor várta. A közórán nem figyel, nem tanul, mert majd megtanlja künn, de aztán künn vagy otthon sem tanul, mert nem kérdezik ki, s nem próbálják meg elég gyakran a közórán. Az egyik: „kis mise semmi se“; a másik: „nesze neked annyi se!“ Ott nem magyarázzák jól meg neki a dolgot, s itt a kezébe adják a könyvet: „nesze, fogjad, s tanulj!“ De még a fejébe van a szegénynek, hogy ott azt mondták: „ne tanulj a könyvből“; forgatja hát s nem sokat tanul. — Hanem azért: ember legyen, a ki megdönti e systhemát! Lelketlenség is lenne, — hiszen: mennyi szegény legénynek ad kenyeret!... De én mégis úgy gondolom, hogy itt első sorban nem kenyérről, hanem elvi kérdéstről van szó. Ezt pedig csak így lehet formulálni és megoldani: jó-e a köztanítás? Ha jó, minek pótolja azt magántanítás; s ha nem jó, a naponként ingyen elvesztegetett 4—5 órát pótolhatja-e utólagosan egy vagy kettő? — Kivételek a betegeskedőkért, időnként elmaradozókért vagy fejletlenekért lehetnek; de a kivételből csak a bolond csinál szabályt. Hagyjunk fel tehát a magán tanitóság rendszerével, s legalább mi — a közintézetek emberei — ne tegyük kétségessé annak szükségessége feszegetésével közintézeteink hitelét, s bennök a köztanítás sikerességét! De nem-ez ellen akartam én intézni a

főtámadást, hanem a stundengeberség ellen. Nagyobb baja ez közintézeteinknek, mint a magán tanitóság. De ezzel nem is bánhatnám el én most már csak úgy röviden. — Azért erről s ezzel együtt — talán egyebekről is — csak legközelebről!

Váradí Károly.

A Györffy Iván-féle legújabb szerkezetű betűszekrény kezelése.

(Mutatvány szerzőnek betűszekrényéhez készített „Kezelési Utasítás“ című művéből.)

Béfejezve szekrényem szerkezete s annak szerelvényei leírását, áttérek most annak kimutatására, hogy mily végtelenül egyszerű és könnyű dolog annak:

K e z e l é s e.

„Mitte sapientem et nihil ei dicas!“ e latin közmondást szokták alkalmazni oly esetekben, a midőn valamely eljárás a helyzetből és körülményekből kifolyólag önnönmagát magyarázza. Jóllehet e kedélyes közszólam betűszekrényem kezelését illetőleg is, körülbelől, elmondható; mégis helyén való dolognak vélem, hogy rövid leírását adjam azon eljárásnak, a melyet a sikeres eredmény elérésére nézve legajánlatosabbnak bizonyított a több éven át észlelt s a rendszeres használat közben általam személyesen szerzett gyakorlati tapasztalás.

A betűszekrényem kezelése körüli gyakorlati eljárás módozata körülbelül a következőkben foglalható össze:

Minekutánna az írva-olvasás elemeihez előkészítendő kiesinyeket az előleges és elengedhetlen szemléleti gyakorlatokon végig vezettük, megismertetjük s palatábláinkon begyakoroltatjuk velük a betűk alkatrészeit képző különféle vonalokat. Ilyenek például: a hajszálvonal, árnyékvonal, félszégvonal, horogvonal, gajmóvonal, kötöttvonal, esokorvonal, kigyóvonal, félkörvonal, tojásvonal stb., melyek a korantban általán alkalmazásban levő modern tannód emberei előtt már mondhatni ismeretesek. Ezek bevégezte után áttérünk az i betűnek ismertetésére, ezt megelőzőleg azonban már elhelyezhetjük betű és számjegykészületünket e szekrény öt sorának 50 üregében; a következő sorrenddel:

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1	i	í	u	ü	e	é	o	ö	a	á
2	r	v	s	z	n	ú	ű	ó	ő	m
3	t	l	b	h	k	d	j	g	p	f
4	c	cs	cz	gy	ly	ny	sz	ty	zs	ds
5	1	2	3	4	5	6	7	8	9	0

Mielőtt azonban jelen értekezésemct tovább fűzném, közbevetőleg helyén látom előre is okát adni azon első tekintetre némelyek előtt talán felülről eljárásomnak, melyszerint én, az újabb időkben általán divatba vett s vaktában követett gyakorlattól némi részben eltérőleg, addig nem megyek át a mássalhangzókra, míg a kiesinyekkel

tiz magánhangzót meg nem ismertettem. E rendszer alkalmazásának sikeres eredménye s célra vezető volta felől több éven át szerzett gyakorlati tapasztalás útján volt alkalmam megnyugtató meggyőződést szerezhetni. Tennünk tanácsolja pedig ezt egy másik, e téren általán elfogadott paedagogiai elv is, melynélfogva eleve oda kell törekednünk, hogy a kedv és önbizalomnak a kicsinyekben való felélesztése s fejlesztése végett mentől több — és pedig egyelőre csak két-két betüből álló — érthető szócskát lehessünk képesek létrehozni; oly érthető szócskákat t. i., a melyekben több ne legyen mint csupán két-két betű, s ezek közt is egy jó ideig mindig elől legyen a hangzó. A ki a báránytürelmet is kemény próbára tevő **in-**, **un-**, **im-**, **rim** féle keserves kinrimekre s rémekre visszagondol, ez eljárásom helyességét bizonyára nem kis mértékben találndja igazolva.

Ha az általam itt felállított s könnyűnek és gyorsíkerűnek bizonyult rendszer szerint, a betűszekrényem felső sorának tiz üregében elhelyezett tiz magánhangzót a kicsinyekkel elsőbben megismertetjük, s csak azután térünk át az első mássalhangzónak és pedig mindenek előtt az **r** betűnek kezelésére: az ez által elért eredmény fölötti öröm, dús sikerrel fogja megfizetni erre fordított fáradozásunkat.

Ugyanis már ekkor, — egy két erőtetett s idegen hangzású szó helyett — egy egész kis szótár áll rendelkezésünkre; még pedig két-két betüből álló oly szócskák-ból, a melyek a kis gyermekvilág előtt általán ismert fogalmakat s tárgyakat fejeznek ki, pl. **ir, ír, ur, ür, ör, or, ör, ár**. Ez érthető szócskák azon körülménynél fogva, hogy mind hangzóval kezdődnek, s a magában is könnyen hangoztatható **r** betűvel végződnek, azon megbecsülhetetlen előnnyel is bírnak, hogy egy két kísérlet s egy kis értelmes utbaigazítás után, a betűszekrényen még gyengébb felfogású kezdők is képesek lesznek azokat gyorsan, tisztán és öntudatosan mind sorra kirakni, el is olvasni, szépen le is írni, és helyükre a betűket viszont vissza is rakogatni.

De lássunk most példaképen egy kis mutatványt a betűszekrényen, a legelőször fölvevő mássalhangzóval — t. i. az **r** betűvel — való kezelési eljárás köréből.

Miután a már tudva levő tiz magánhangzót, — ki-ki a maga legjobbnak tartott tanmódja szerint, — megismertettük, fölveszszük az **r** betűt. Ennek leírása alkalmával, krétával kezünkben, a táblán szemléletileg bemutatjuk a kicsinyek előtt e betűnek alkatrészeit, s az ezekből való összetétel által keletkezett származási processus fokozatait. E közben meggyőzőeg bebizonyítjuk a kicsinyek előtt ezeknek szemelattára, hogy az írott **r** betű nem egyéb, mint egy **gajmóvonal**, *) melyhez fölül jobbról egy kicsinyke **horogvonal**, vagyis egy pont nélküli picike írott **i** van hozzáragasztva.

Mint hogy az említett két alkotó elemnek t. i. a **gajmó** és **horogvonalnak**, sőt már magának az **i** betűnek is ismerésében, utánzásában, leírásában a megelőző gyakorlatok után a gyermekek különben is már némi jártassággal bírnak, az **r** betűnek leírása, egy két próba után, csekély utbaigazítással, igen könnyen és szépen fog nekik sikerülni.

Igy — ez itt leirt, vagy ehez hasonló — tanmód szerint járhatunk el az ezek után következő betűk megismertetése körül is.

*) A **gajmóvonal** alatt, de elég helytelenül e rövid (!) néven szokták nevezni: „megfordított horogvonal”. Ez elnevezés hibás volta azonnal szembeötlök, ha tekintetbe vesszük, hogy a horog és gajmó, **kampó**- (vagy székeleyesen **kankó**), ugy alakra, valamint állásra és rendeltetésre nézve is egymástól merőben különböző célú eszközök.

És most, mielőtt tovább mennénk, térjünk még vissza egy rövidke percre az **r** betűre, s meg fogunk győződni, hogy a mint a tiz magánhangzó megismertetése s rendszeres megtartása után a kicsinyeket az első mássalhangzóval, az **r** betűvel megismertettük s ennek segélyével a fennebb felsorolt nyolc érthető, könnyű szócskát nekik kiraktuk s velük is kirakattuk, s a betűket helyükre viszont visszatettük; e gyakorlat után egy egészen új világ fog előttük feltárulni, s az ezentuli haladás további fokain a siker fölötti örömtől s önbizalomtól lelkesítve egyik a más, sőt önmagukat fogják az e téren nyilvánuló törekvésben felülmúlni.

Györfly Iván.

EGYLETI KÖZLEMÉNYEK.

A „Kolozs-dobokamegyei néptanítók egylete“ 1875-ik évi november 3-án és 4-én tartandó közgyűlésének sorrendje.

November 3-án 10—1 óráig.

1. Elnöki megnyitó beszéd.
2. A választmány évi jelentése.
3. Az évi jelentésből kifolyólag tárgyaltnak: a) Leérkezés esetén az új alapszabályok. b) Az egylet működésére vonatkozó terv. c) A „Család és Iskola“ című lap ügye.
4. A tisztviselők és központi választmányi tagok választása, s illetőleg szavazatszedő bizottság kiküldése.
5. A pénztári számadások felülvizsgálására bizottság kiküldése.
6. Bizottság kiküldése a könyv-és irattár megvizsgálása végett.
7. Elnökök választása a november 4-én tartandó nyilvános tanításokhoz.
8. Szabó E. értekezése az erkölcsi nevelés eszközeiről s az általa ajánlt tételek megvitatása.
9. A tisztikar leköszönése; korelnök választása a másnapi közgyűlés vezetésére.

Délután. 3-tól 5 óráig szakértekezlet.

Ennek végeztével közvacsora.

November 4-én 9—11 óráig nyilvános tanítások és azoknak meghallgatása és megbirálása.

11—1 óráig zárulás. Ennek tárgyai:

1. A november 3-kán tartott ülés jegyzőkönyvének hitelesítése.
2. A szavazatszedő bizottság jelentése.
3. A számadást felülvizsgáló bizottság jelentése.
4. A könyv és irattárt megvizsgáló bizottság jelentése.
5. A nyilvános tanításokat megszemlélt küldöttségek elnökeinek jelentései.
6. Indítványok.
7. Bizottság kiküldése a jegyzőkönyv hitelesítésére.
8. Elnöki zárbeszéd.

Tudni valók:

November 2-án este 6 órakor előértekezlet tartatik a polgári iskola helyiségében. Ennek teendői:

1. A sorrend megállapítása.
2. Tanácskozás a tisztikar megválasztása iránt.

3. Esmecseze az egylet munkásságának felfrissítése végett.

Nyilvános tanítások tartanak november 4-én 9—11 óráig Szabó Endre által a Fröbel intézet elemi iskolájában; Benedek József által a hídelvei nópiskola II-ik III-ik, IV-ik és V-ik osztályaiban.

Szóbeli előadást tart a közgyűlésen Szabó Endre, igazgató.

Szakértekezletet tartanak: Parádi Kálmán és Deák József tanárok.

A közgyűlésen „az erkölcsi nevelés eszközei a népiskolában“ című értekezés alapján a következő tételek ajánlatnak elfogadásra:

1. Mindenik tantárgy használtassék föl a nemes érzelmek gerjesztésére; kiváltképpen azonban ragadtassék meg azon alkalom, melyet ezen célra a term.-tudományok tanítása nyújt.

2. Az önképzés eszközeül szolgáló, szépnek létrehozására s fokenkénti önálló alkotásra irányuló munka megfelelő fokozatban alkalmaztassék a nópiskola mindenik osztályán keresztül.

3. A tananyag és az iskolai munka, mint az iskolának az erkölcsi képzés céljára fölhasználandó belső eszközei mellett és azokkal párhuzamban külső eszközökül alkalmaztassanak a tapasztalás szerzésének mindazon módjai, a melyek alkalmasok arra, hogy azokból a gyermek a maga erkölcsi cselekvésére nézve, saját értelmi ereje segélyével, tanúságokat vonhasson le.

4. A fegyelmezés természetszerű legyen; azaz ne vonjuk el a gyermeket az ő cselekvéseinek természetes következményeitől; másfelől ne alkalmazzunk a fegyelmezés céljára oly módokat, melyek a cselekvéseknek nem önkint ki-folyó természetes következményei.

5. A gyermek csak is azon erkölcsi cselekvések okával és céljával ismertessék meg, s csak olyan cselekvésekre buzdíttassék, a melyek felfogására és véghezvitelére az ő kedélyi és értelmi fejlettsége által határolt akarat és tudás őt képessé teszi.

6. Alkalmat kell szerezni azon célra, hogy a gyermek a tapasztalati úton levont erkölcsi szabályokat az ő cselekvéseiben alkalmazhassa. De ügyelni kell arra, hogy a gyermekek ez irányban való készségét ne a ráparancsolás, hanem szabad önelhatározás eredményezze.

7. Minél inkább oda kell hatni, hogy a gyermek nyil-tan és őszintén számot adjon cselekvéseiről; a felsőbb osztályokban a cselekvések, élmények és a tapasztalatok föl-jegyzésére szolgáló „napló“ vezetését a tanulók kiváló föl-adatavá s rájuk nézve életszükséget képező szokássá kell tenni.

8. A gyermek egyéni szabagságának köre fokenként tágitandó; ezért a felsőbb osztályokban kevesebb tiltó és parancsoló szabály állittassék föl, mint az alsóbb osztályokban.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Könyvismertetés.

Honisme. Földrajz és olvasókönyv, a néptanoda felsőbb osztályai és polgári iskolák számára. Irta: ifj. Bern-dorfer Miksa, okl. polg. isk. tan. a székesfehérvári kereskedelmi tanoda tanára. Ára 60 kr. Székesfehérvár, 1875. Klökner Péter bizománya.

Napjainkban szokásos — s tán nem alaptalan — közmondássá vált: tankönyveink gomba számra szaporodnak. Ez azonban még nem lenne nagy baj, hisz egészséges viszonyok közt ez tanügyünk virágzásának lenne egyik bizonyítéka. De, a mint tudjuk, nem épen így van a dolog; s a „gomba módra“ epitheton betegséget jelez. Tankönyveink legtöbbje nem igen bizonyít szerkesztőjének higgadt gondolkozása, kritikát kiálló rendszere mellett. És ha ily körülmények között, itt-ott elvétve, jelenik meg vagy egy figyelmet érdemlő mű: annak üdvözlésénél annál indokoltabb a mi örömünk, egy szebb jövőre annál biztosabb reményünk.

Kedves kötelességet vélek teljesíteni kartársaimmal és szerzőnkkel szemben, midőn a fennebb jelzett cím alatt egy oly munkára hívom fel figyelmüket, mely hiányai mellett is méltánylást érdemel, mert tudtomra ez az első kísérlet tanirodalmunkban egy oly rendszer meghonosítására, mely a fejletlenebb növendékeknél a földrajz tanítását illetőleg célravezető és természetes. A tananyag e könyvecskében jobbara sikerült útaztatási módorban van fel-

dolgozva, s a tanulók ismeretkörének bővítése, valamint az érdekltség felköltése szempontjából közbe-közbe vonzó olvasmányok, hazai történetünk érdekesebb lapjaiból egyes szemelvények vannak beszöve.

Tantárgyaink között a földrajz az épen, a melylyel leginkább meg lehet fojtani a gyermek tanulási kedvét; de egyszersmind épen ez az, a melylyel leginkább lehet azt fokozni, az érdekltséget benne felébreszteni. E tárgy magában egyesíti a végleteket; e tárgy az, hol a jó könyv és ügyes tanító minden. S ha csakugyan így van a dolog, a mint azt igénytelen nézetem és csekély tapasztalatom mondatja velem, akkor annál nagyobb örömünk is lehet egy oly tankönyv megjelenése felett, melyben nehéz munkákra egy használható segéd eszközt találunk. És e tankönyv örömünkre olyan.

Maga a szerző mondja előszavában, hogy művében — mely Lederer képezdei tanárnak az 50-es evekben német nyelven megjelent munkájának felhasználásával és módszere elsajátításával állittatott össze — arra törekedett, hogy a „Honisme“ címének, tökéletesen megfeleljen. S ha e célját az alább részletezendő hiányai miatt, nem is érte el egészen; de mindenesetre jóval inkább megközelítette, mint sok földrajz-gyártó előde.

A mű 3 főrésze osztható. Ezek: a szorosán vett földrajzi rész, olvasmányok alkalomszerűleg beosztva és alkotmánytan. És most keressük fel hiányait, hogy aztán méltányolhassuk előnyeit is.

És most lássuk egész átalánosságban, — minthogy a fennebbiekhez hasonló részletezést e lap kerete nem fogadhat be — e könyvecske felülőbb, netaláni hiányait, és ezzel szemben méltassuk az előnyöket is.

A számok iránt különös előszeretettel van Berndorfer úr. Nem elég, hogy a városok lakói számát mindennütt kiteszi, de a tornyokat is megméri, máshelyt meg a lovakat, sertéseket és juhokat számlálja meg. Számadatokkal — kivált ilyen, vagy ehhez csak közelítő mértékben is — egy értelmes tanító sem fogja kinózni tanítványait. Hiába való munka is lenne ez, s így jobban tett volna szerző is, ha e nehézségeket összehasonlítás által könnyítette volna meg, mint azt itt-ott tette is könyvében, pl. „arany, ezüst több a kis Erdélyben mint Magyarországon.“ Ezt a gyermek soha sem feleli el.

Az ugynevezett „nevezetességek“ összehalmozásától szerzőnk sem tudott egészen ovakodni. Oly nevezetességek, melyek valamely vidéknek a tudomány, ipar és kereskedelem terén tanusított tevékenységének képét tüntetik elő, ily könyvben is helyet foglalhatnak, de szt. Simon, szt. Frzsébet stb. templomok; annak a grófnak, vagy ennek a báró úrnak a kastélya stb. nem viszi előbb a tudományt.

A midőn Erdély tárgyalásához kezd, így nyitja meg e fejezetet: „Övendő szívem, midőn hazám eme gyönyörű részéről beszélek, midőn mint nagy hazánk egyik részét ismerethetem meg azon országot.“ Örülünk a felbuzdulásnak, de nem annak, hogy országnak nevezi ország-részünket. Azt pedig éppen nem köszönjük meg, hogy pár sorral alább azt mondja hajdani fejedelmeinkről, hogy „nem egyszer vezették nyakunkra (már t. i. a magyarországiak nyakára) a közös ellenséget — a törököt.“ Ugyan, kérdjük, mikor tették ezt Erdély választott fejedelmei, s általában kérdjük, mit ért e vádoló szavak alatt a t. szerző? Talán csak nem a Boeskey, a Bethlen G. avagy a Rákóczyak azon beütéseit, a melyek nemcsak Erdély önállóságát igyekeztek biztosítani, hanem nagyban befolytak a nagy Magyarország politikai és vallásos szabadságának megvédésére is? . . . Aztán mi jobban szerettük volna, ha ezen országrész „gyönyörűségei“-vel, az egyszeri fellengülés helyett, eme gyönyörűségek terjedelmesebb feltüntetésével ismertette volna meg a tanuló ifjuságot a szerző.

De éppen e rész az, a melylyel aránylag legmostoháiban bánt el. Nevezetesen: Utazás alakjában Erdélynek csak egy részecskéjét. — Gyulafehérvártól Abrudbányáig — esmerteti meg tüzetesebben, pedig sok pontja van még e kis területnek, melynek részletesebb tárgyalása szintén hálás tárgy lett volna a feldolgozásra. Ott van a Székelyföld elragadó bájaival, természeti gazdagságaival, s összesítve is vannak már azok Orbán Balás nagybecsű munkáiban, s mégis, e sok mindenből e kis könyvecskebe semmi sem jutott! Országrészünk specialitásaira sem volt kellő tekintettel. Így pl. nincs helye a földnek, mely aránylag több ásványos forrással dicsekedhetnék, mint Erdély, s mégis, mind Erdély tárgyalásakor, mind a VI-ik fejezetben, a hol csoportosítja hazánk kitünőbb terményeit, csak Borszék nevével találko-

zunk. Hát Előpatak, Tusnád, Kovászna, Homoród, Málnás, Kászton stb. nem voltak-e érdemesek a megemlítésre? . . . Ugyan e szakaszban előszámlálja a szerző hazánk legkitünőbb dohányait. „Hát Erdélyből nem foglalhatna-e ezek közt helyet legalább a fogarasi és szemerjai? . . .“

Aztán Erdélynek még megyéit sem számlálja elé, s annál kevésbé a megyék főhelyeit; de azért az ismétlődő kérdésekben ezek is ott figurálnak.

Hibás adatai is vannak. Így pl. Cs.-Szereda csak kijelölt székhelye Csikszéknek, de azért a szék háza mégis Csik-Somlyón van. K.-Fehérvárnak nincs ev. és gör. gymnasiuma, Kolozsvárt nem tudunk poszt-, edény-, papir és répa-cukor gyárat, míg hátrább Zágrábnak már egyeteme is volna; továbbá a „Büdös“ nem „Targa“, hanem „Torja“ közelében van.

A könyv nyelvezete legnagyobb részben elég világos és folyékony; de azért nem egy helyt akadunk idegenes kifejezésekre, szórendi hibákra s más magyartalanságokra benné. Ezek közül — a kellő igazításokkal — ide jegyzünk néhányat; a többit — a mielőbb sajtó alá rendezendő 2-ik kiadás számára — kerestesse és javíttassa ki valamelyik olyan barátjával a szerző, a ki jobban tud magyarul, mint ő.

A 11-ik lapon csak németül gondolkozva mondhatta a Dunáról, hogy a mielőtt hazánkba lépett, ezt meg azt is átfolyamlotta (= durchströmt). A magyar erről azt mondja, hogy átfutotta, vagy megfutotta. De a jó magyar azt se mondani, hogy „sok patakot és folyót magába vett“; hanem, hogy sok patakot és folyót vett magába.

Még furesább dolgot olvastunk ugyane (a 11-ik) lap 8-ik és 9-ik sorában, ahol így írja le a Duna jobb partját szerzőnk: „Jobbról látjuk Ó-Budát, római régiségeivel, a nagy számú allátogatott esászárfürdőt, a mellette levő szőlőtőkével beültetett Mátyás- és József-hegyet.“ Ez már még németül is rossz lenne. Irjon tehát a szerző a 2-ik. javított kiadásba helyébe: sok vendég járta esászárfürdőt, de akkor se keresse mellette azt a nagy szőlőtőkét, a melylyel két hegyet is beültettek; hanem keresse azt a két hegyet, a melyeket szőlővel ültettek be.

A 18-ik lap 5-ik sorában ezen akadt meg a tekintetünk: „A szüret Magyarországon nemzeti ünnepély,“ Ja — in Ungarn;“ de Magyarországon csak nemzeti ünnep!

A 20-ik lap 4-ik sorában ily kifejezés ékeskedik: „A hegymászás kényelmetlenségéért dús pótlékokot fog nyújtani. Jaj, elfut az ember onnan, a hol a kényelmetlenséghez még pótlékokot is adnak! Ezért, ha azt akarja a t. szerző, hogy vele ily nyelv — vagy is akarám mondani — ily nyaktörő munkára is vállalkozzunk, biztosítson legalább bő kárpótlásról.

A feltételes, (vagy a mint ma minden igaz oknélkül nevezik) óhajtó módot a szerző is nem egy helyt használja jelentő mód helyett. Így pl. „Eger ostromá“-ban (a 74-ik lapon) így szól egy helyen: „Egy másik nő férje mellett viván, midőn azt elesni látná, hozzá ugrik.“ Ha

(1 lap.) — Fájdalom, leginkább meg kell támadnom az első lapokat. — Oly növendékeket, kik már egy pár év múlva, mint leendő polgárok, adatnak át az életnek, a tudomány vívmányaival homlok-egyenest ellenkező módszerrel, mythoszszal tömni meg, hogy ne fejezzem ki magam erősebben, tapintatlanság, hiba. A kezdet és ő ember állapotának nyomozásában két iskola van, s e két elmentéses iskola csak abban egyezik meg, hogy elveti a Mózés-féle bibliai tekintélyt, s ennek dacára szerzőnk könyve első lapjára, midőn a világot hat napok alatt teremteti, ezt húzza be üstökénél fogva. Szól az „Éden-kertről“ is, honnan az első ember párszédetlenségéért kiűzetett! — Gondolkodó és a tudományokban csak kevésé jártas ember ilyet ma nem beszél. Édenkert ma is van, s ma is laknak ilyet emberek, de nem a biblia félet; első emberpár pedig soha nem létezett, hanem igenis ő embercsoport. Általában a teremtés titkaihoz nyúlni ily helyen, s csak így odavetve, teljesen elvétett dolog; s ha az „első emberek utódainak foglalkozásáról“ akart szólni, nem lett volna szabad egyszerre mint kész vadászokat, halászokat és pásztorokat mutatni be őket, hanem egy pár szóval jelezni is kellett volna az ő emberek állapotának állati egyszerűségét, és a hosszú fokozatos fejlődést a fenébb jelzett primitív állapotig is. Szóval: a kicsiny első lapon sokat kihagyva, sokat másképp fogalmazva óhajtanék látni e könyvecske leendő 2-ik kiadásában, a melyre — úgy hiszem — nem sokára szükség lesz, s a mire e művecske valóban érdemes is.

A 2-ik lapon „Néhány előfoglalom a térkép rajzolásához“ című fejezet átolvasásánál önkénytelenül is az egykori cigány azon mondása jutott eszembe, midőn téli időben nyári öltönyére mutatva, így sohajtott fel: „a kabát jó volna, csak az idő nem hozzá való.“ E szakasz is jó, de nem egy polgári tanoda növendékeinek szánt tankönyv keretében. Igen, de ott áll a címlapon az is, hogy „a néptanoda felsőbb osztályai számára“, — mondhatja erre a szerző. Igaz, csak hogy a mi jó a néptanodák felsőbb osztályai számára, az nem mind jó a polgári iskoláknak, s viszont megfordítva. Ezért a címlapra is inkább ezt tehetné volna a szerző; „felső népiskolák és polgári iskolák számára“. Mert a felső népiskolák igenis párhuzamba tehetőek a polgári iskolákkal, mert azoknak ezekkel csaknem egyenlő tervük, csaknem ugyanazon céljuk — s ha szabad így kifejeznem magamat — egyenlő rangjuk is van; ellenben a népiskolák felsőbb (t. i. 4-, 5- és 6-ik) korosztályainak idejük sines a terv e részecskéjének ily terjedelemben való feldolgozására. Ha pedig a szerző könyvének már a címlapjával is nagyobb kelendőséget akart biztosítani, oda írhatta volna annak főcíme után: „felső népiskolák, polgári, iparos és kereskedelmi iskolák számára.“ Ily könyv keretébe azonban az említett szakasz, mely a földrajzi oktatás legprimitívebb vonalait adja, a mely leiratja a tantermet, s a határ, utca, tér stb. fogalmának adásával időz, teljességgel nem illik be, mert hisz mit csinál akkor a 6 osztályos népis-

kola?! . . . Ezen előfogalmakkal a felső nép- és polgári iskolák növendékeinek már birniok kell, mit maga a szerző is érzelt tankönyve későbbi részeinek írásakor, s ha azt hinnők, hogy ezt nem érezte, sok kifejezését támadnók meg. Itt tehát a tanterem helyett egyes megyék, kerületek, folyamvidékek s az ország térképezése következik, s szerző is hasznosabb dolgot tesz vala, ha egyenesen itt ragadja meg a tárgyat, nem anynyira a növendékekért, mert ez úgy sem az ő számukra van írva, hanem tán olyan pályatársaiért, a kiknek ez vezérfonalul szolgált volna. De ő ezt hagyja a tanító böles belátására, ellenben az utca stb. meghatározásánál segédkezik (?)!

Az 5—25 lap Buda-Pest és környéke megismeretésének van szánva.

Akármit igazolja szerző magát előszavában, hogy „a fővárosnak körülményes ismerete az ország bármely részében lakó gyermekekre nézve érdekes és hasznos,“ s hogy a vidéken működő t. kartárs uraknak pedig mintául szolgálhat saját szülőhelyének ily módon való kidolgozására tanulói számára“, (Hát e magyarul van?) de én ez eljárásával nem békülhetek ki. Nem pedig azért, mert e hosszúságú részletezéssel éppen nincs arányban az olvasmányokkal és alhatmánytalannal együtt 134 lapra terjedő könyvének többi része, sőt e részletezés úgy látszik, éppen a többiek megrövidítésével történt. Aztán az első helyen felhozott indok sem áll; mert higgye el a t. szerző, hogy ha a Buda-Pestet illető e csomó adatot be is tömnők a gyermek fejébe, azért a vidéki tanuló még sem ismeri meg ebből soha „körülményesen“ a fővárost. S higgye el, hogy az a végtelen sok palota, így betanítva, csak légalota leendő a tanuló fejében, a melyeket a könyv leveleinek fordítása által támasztott kis szellőcske is nyomtalanul elcsöpör. De nem is szükséges ez így; egy néhány sor elég arra, hogy a gyermek megismerje, hogy ez a főváros, és számot is tudjon adni, hogy miért a főváros? . . . Ennyit erről. — A másik motívum, hogy: „a vidéken lakó t. kartárs uraknak is mintául szolgálhat saját szülőhelyének ily módon való kidolgozására“ sem állhat meg, mert azon növendékeknek, kik számára e könyv írva lehet, a szülőhely részletezése már nem tananyag, a mint ezt fonébb részleteztem. — E lapokra vonatkozólag észrevételem még csak ez: ha már szerző a budapesti árviziról két és fél lapon szól, hogy állhatta meg, hogy a nagy Wesselényiről bár egy pár szóban meg ne emlékezzék? . . .

Ezek után e részre vonatkozólag csak ismétélhetem azt, a mit az 1-ső lapról már előbb mondottam: a 25 első lapon sokat kihagyva, sokat másképp fogalmazva óhajtanék látni e könyvecske leendő 2-ik kiadásában.

Eddig tart a kezdet nehézsége, a mi különben (t. i. a kezdet) nem csak e műnek, de legtöbb tankönyvünknek a leginkább megtámadható oldala. Az ezután következő rész aztán megy döcögés, ingadozás nélkül, s én örömmel adom szavazatom azoké mellé, kik így nyilatkoznak e művecskeről: elhibázott kezdet, de útbaigazodott folytatás és jó vég.

csak látná, a még nem volna nagy baj; de épen a volt a baj, hogy már látta is elesni. — Látja, t. szerző, így lesznek aztán komikusokká azok a trágikus jelenetek, a melyekre így hívja fel ön ez olvasmányban figyelmünket: „És lőnek jelenetek, melyeknek olvasásánál magasan feldobog az ember és hazafiúi szive!”

De elég is volt már a nyelvjavításból s hadd lássuk a mű előnyeit!

Ezen előnyök közt első sorban áll a módszer. Sikert ígérő kezdeményezés földrajzi könyveinknek ily forma szerkesztése, mely egyfelől utazási alakban, — mely legvonzóbb, s a gyermeki kedélynek legmegfelelőbb — ismerteti meg a tanulóval hazáját; másfelől pedig alkalmi olvasmányok beszövéssel ébresztgeti benne a tudvágyat, érdekeltiséget, és — úgyszólván — játszva gazdagítja esmeretkörét. Nem kevésbé előny, hogy e természetes módszer, legalább fele részben, becsülettel oldatott meg. Egy pár hely, különösen a Dunán t. kerület és Erdély említett részének beutazása oly figyelemmel, oly vonzó alakban, s oly tanulságosan és érdekfeszítőleg van tárgyalva, hogy gyönyörrel olvassa az ember. A Balaton, az abaligetih, aggteleki és silicei barlangok a tanuló lelki szeméi előtt fognak állni, midőn e könyvecskét olvassa.

Nem szólhatok azonban ily elismerőleg az olvasmányokról. A legfőbb óhajtom e tekintetben a nagyobb változatosság lenne, mert a mi olvasmány van most e könyvben, az csaknem mind történelmi tárgyú, s csak egy pár van az ipar köréből véve. A történelemnek részletes tanulása úgy is nem sokára következni fog, s így ilyen tárgyú olvasmányoknak előtérbe tölése nem indokolt. Akárhány olyan tárgyat lehetett volna még kapni, a mi azoknál nem kevésbé érdekelné a tanulót, s a miknek felvétele annyival is kívánatosabb, mert ezek egy részéről egész iskolai életükben ritkán, s akkor is csak leginkább a földrajz tárgyalása közben hallhatnak valamit tanítványaink. Szól egy olvasmány a „kőrmöci pénzverdéről“, egy másik a „szappan és szikló“-ról. Ezek jól választott tárgyak, s több ilyen is elfért volna e körből. Vagy elvezethette volna a tanulót valamely bányatelephez, kohóhoz, s azt esmertette volna meg. A természettani földrajz mennyi érdekes tárgyat szolgáltatathatott volna! A vasútokról szólva, — melynek táblázata különben is meglehetősen nehézkes, — érdekes lett volna e nagy horderejű találmánynak egy cikkekét szentelni. Vagy a „kis Béres“ helyett, a mely nem tudom mit keres itt, mert az ethnografia eléggé van képviselve a „gyöles nadrágos“ juhász, egy pár gulyás és kanászbán, annál a sovány 9 sornál többet fordítani a délibábra, a magyar puszta e bűvös tüneményére stb.

A Kárpátok, a Tisza, valamint a nagy magyar síkság tárgyilagoss, tanulságos cikkek, vonzó előadással, valamint a VI-ik fejezet is, mely a megismeret hazának feltűnőbb talajrajzát, nevezetesebb terményeit, ipar- és kereskedelmi tevékenységét foglalja conclusive egy egészszé, — elég találó képét adja hazánknak.

Végül az utolsó fejezet hazánk alkotmányának van szánva. Ehez kevés szavam. Ha itt van: ám legyen! E

függelékét igazolja tagadhatlanul azon körülmény, ha már a tanuló hazája fölületét ismeri, esmerje meg e szép országnak jogi alapját, politikai intézményeit is. Azonban a tanulók éretlensége folytán sok oly kérdéssel kell itt a tanítónak megküzdnie, melyeknek szerencsés megoldása itt alig ha sikerülend. Maga szerző is, úgy látszik, érezte e nehézséget, és sok helyt népszerűsítette is tárgyát, sikerrel; a hol azonban magát ily szerencsével tán nem biztatta, átültette Környeit, pedig ez, azon osztályban, melynek a hazai földrajz van előírva, nem megemészthető. Én legalább, az alkotmánytan részletezését a 3-ik osztályra hagynám.

És ezzel bevégezzük e könyvecske ismertetését. Érezük, hogy még többet is lehetett, s kellett volna is mondanunk mind hiányairól, mind előnyeik köréből, hogy feladatunkat megnyugtatólag oldhassuk meg, de észrevételeink már ennyiben is túl léptek e lap szűk körét. De ennyiből is, úgy hiszem, megértette a szerző, mik könyvének hiányai, s kartársaiuk meg azt, hogy mi jogositja e művet, hogy pártolásukra számíthasson. Ésha a szerző jóakaratu észrevételeimet, ha azok ne talán helyesek, egy lehető 2-ik kiadásnál figyelmére méltatja: úgy és akkor e könyv, — a mely egy életrevaló rendszeren alapszik, a mely a hasznost a gyönyörködtetővel ügyesen párosítja, s melynek nyelvezete is nagy részben elég világos, folyékony, és vonzó, — tanirodalmunkban minden bizonynyal rég érzett hézagot töltend be.

Kiss Sándor.

Vegyesek.

— A zilahi m. kir. állami tanítóképezde életképesége felett, növendékeinek csekély száma miatt, korábban több lap fejezte ki aggodalmát. Most azonban örömmel jelezhetjük, hogy ez intézet mind nagyobb körben lesz ismertté, s növendékeinek létszámát illetőleg is kezd felvirágozni. Ugyan's, míg az 187³/₄ tanévben csak 29 növendéke volt, azok száma a múlt 187⁴/₃ tanévben már 41-re szaporodott; a jelen tanévre pedig a múlt évről megmaradt 27-en kívül 43 új növeadék jelentkezett felvételre, összesen lett volna tehát 70. Ezekből felvétetett 54, kik közül kettő nem jelenván meg, a tényleges létszám 52. Sajnálattal kell azonban megjegyeznünk, hogy a jelen szomorú állami pénzüviszonyok között a közokt. ügyi ministerium által engedélyezett ösztöndíjból csak 42 növendéket lehetett segélyezni, a segély nélkül maradt ifjak pedig, ha ismételt kérésre sem fog a ministerium részökre segélyt utalványozni, szegénységük miatt valószínűleg kénytelenek lesznek tanulásukat félbeszakítani, a mi a jelen nagy tanítószükségben legkevésbé sem lehet kívánatos.

— Pályázat. A maros-ludasi községi iskolához egy rendes tanítónői és egy segédtanítói állomás betöltésére ezennel pályázat nyitattik. — A tanítónő évi fizetése 400 frt. és kert-illetmény; a segéd-tanító évi fizetése 300 frt; mindkét állomással szabad lakás és fületmény van egybekötve. — Mellékes jövedelemre is számíthatni. — Tannyelv a magyar. A pályázati határidő 1875 november 14-ke zárólag. A pályázati folyamodványok iskolaszéki elnök tekintetes Hanc Pál uhoz küldendők. Maros-Ludason, 1875 október 17. Nyárádi Dénes. iskolaszéki jegyző.

Felelős szerkesztő: YÁRADI KÁROLY.